

University
of Glasgow

Cockshott, W.P. (2010) *2000-luvun marxilaisuus*. [Socialismi.net](http://socialismi.net)

<http://eprints.gla.ac.uk/49381/>

Deposited on: 1 March 2011

2000-luvun marxilaisuus

19.10.2010 | [Artikkelit](#)

Teksti: *Paul Cockshott*

Kuva: [indigo_jones: No Little Plans](#) – [CC-lisenssi](#)

Skotlantilainen taloustieteilijä ja tietojenkäsittelytieteen professori (*Reader*) **Paul Cockshott** vaatii työväenliikettä kohtaamaan oikeiston talousopit silmästä silmään ja kehittämään niiden haastajaksi omista luokkaeduistaan ponnistavaa teoriaa 1800-luvulla kehitetyn poliittisen taloustieteen pohjalta. Cockshottin mukaan tähän tehtävään kuuluu myös sen kuvaaminen, miten tulevaisuuden sosialistinen talousjärjestelmä on tarkoitus järjestää. On irtauduttava Länsi-Euroopan marxilaisuudelle tyypillisestä spekulatiivis-filosofisesta menetelmästä ja hyödynnettävä muun muassa tilastollisen mekaniikan ja laskettavuuden teorian kaltaisia tieteenhaaroja sosialistista suunnitelmataloutta hahmoteltaessa.

* * *

Jossain mielessä marxilaisuuden kohtaama tilanne 2000-luvun alussa on samanlainen kuin se oli 1800-luvun lopulla. Kumpaisenakin ajankohtana marxilaisuudella on vastassaan kapitalistisen tuotantomuodon hallitsema maailma. Vuodesta 1914 vuoteen 1990 kestäneen ajanjakson – **Eric Hobsbawmin** sanoin “lyhyen 1900-luvun” – maailmanpolitiikan ytimessä oli kapitalistisen ja sosialistisen talousjärjestelmän taistelu, ja tästä johtuen marxilaisuus omaksui erilaisen muodon kuin edeltäneellä ajanjaksolla, vuosina 1848-1914. Historiallisesti puhuen olemme siis eläneet 2000-lukua jo 17 vuotta.

Molempina aikakausina marxilaisuuden on pitänyt selvittää itselleen vallitsevan hetken teoreettiset ja poliittiset haasteet. 1800-luvulla kaksi keskeisintä ongelmaa olivat:

1. Proletariaatin luominen luokaksi ja siis poliittiseksi puolueeksi (*Kommunistisen puolueen manifesti* 1848)

2. Porvarillisen poliittisen taloustieteen kritiikki ja työväen poliittisen taloustieteen perustaminen (*Pääoma* 1867)

Joitakin ongelmia käsiteltiin vain hyvin pinnallisella tasolla, esimerkiksi tulevaisuuden kommunistisen yhteiskunnan muoto (*Gothan ohjelman arvostelua*) ja työväenluokan vallan poliittinen muoto (*Kansalaissota Ranskassa*).

Jos katsomme 1900-lukua, huomaamme, että käsiteltävä oli varsin erilainen joukko kysymyksiä.

- Miten kommunistista aatetta tulisi levittää? (*Mitä on tehtävä?* 1902)
- Miten kommunistisen liikkeen tulisi käytännössä nousta valtaan? (*Valtio ja vallankumous* 1917)
- Miten talous tulisi uudelleenjärjestellä vallankumouksen jälkeen? (*The New Economics* 1926)
- Miten vallankumous voidaan toteuttaa yhteiskunnissa, jotka eivät vielä ole täysin kapitalistisia? (*Miksi punainen valta on Kiinassa mahdollinen* 1928)
- Miten voidaan vallankumouksen jälkeen välttää vastavallankumouksen vaara? (*Documents of the Shanghai Left* 1967)

Jälkikäteen voimme nähdä, että sosialismin aalto oli korkeimmillaan 1970-luvun puolivälissä. Samalla kun Vietnamin vallankumoukselliset karkottivat Yhdysvallat Saigonista ja Portugalin siirtomaaimperiumi – Afrikan viimeinen – romahti, valmisteli Kiinan kulttuurivallankumouksen epäonnistuminen taloudellista maaperää taantumuksen riemuvoitolle 1980- ja 1990-luvuilla. Kun **Deng** avasi **Maon** kuoleman jälkeen Kiinan talouden läntisille pääomasijoituksille, järkkyi koko maailman luokkavoimien tasapaino. Näyttämölle ilmaantui valtava työttömien vara-armeija, joka voitiin panna työhön äärimmäisen matalilla palkoilla. Pääomapiirien neuvotteluasemat omien maidensa työväenluokkaan nähden vahvistuivat huikaisevasti maassa toisensa jälkeen.

Oikeiston talusopit suosioon 1980-luvulla

Tänään edessämme on kokonaan uudenlaisia kysymyksiä. Yleisellä tasolla intellektuaalinen ja ideologinen ilmapiiri on huomattavasti vähemmän altis sosialismille kuin 1900-luvulla. Tämä ei johtu pelkästään vuosisadan lopun vastavallankumouksista, vaan on seurausta porvarillisen poliittisen taloustieteen perinteisten oppien uudesta ja entistä voimakkaammasta vyöryttämisestä. Porvarillisen poliittisen taloustieteen uusi tuleminen ei muuttanut talouspolitiikkaa vain lännessä, vaan myös valmisteli ideologista maaperää idän vastavallankumouksille.

Vapaille markkinoille suuntaavan käänteen ideologinen valmistelu alkoi 1980-luvulla, ja jo paljon aikaisemmin oikeistolaiset talusteoreetikot kuten **Friedrich von Hayek** ja **Milton Friedman** olivat laskeneet sen perustan. Heidän ajatuksensa, joita 1950- ja 1960-luvuilla pidettiin äärimmäisinä, saavuttivat suosiota **Adam Smith** -instituutin ja Institute for Economic Affairsin kaltaisten ilosanoman levittäjien työn ansiosta. Nämä tahot tuottivat valikoiman kirjoja ja raportteja, joissa suositeltiin vapaita markkinoita ratkaisuna aikakauden taloudellisiin ongelmiin. **Margaret Thatcherin** kaltaiset poliitikot olivat valmiita kuuntelemaan heitä, ja 1980-luvulla teorioita alettiin soveltaa käytäntöön. Thatcher sai mahdollisuuden tähän, sillä hänen edukseen toimivat pitkän aikavälin demografiset muutokset ja lyhyen aikavälin yhteensattumat. Iso-Britanniassa oli puutetta työvoimasta,

mutta Aasiassa siitä oli nyt valtavaa ylitarjontaa. Jos pääoma pääsisi vapaasti siirtymään ulkomaille hyödyntämään runsasta työvoiman tarjontaa, se muuttaisi Iso-Britanniassa vallitsevat suhteet työn ja pääoman välillä. Työväki menettäisi vahvan neuvotteluasemansa.

Yhteensattuma, joka teki muutoksen mahdolliseksi, oli Pohjanmeren öljyn synnyttämä ulkomaankaupan ylijäämä. Tähän saakka vientituotteita valmistaneet työläiset olivat olleet maan talouden kannalta keskeisessä asemassa, mutta Pohjanmeren öljystä saaduilla rahoilla teollisuussektorin voitiin antaa murentua ilman pelkoa maksutasekriisistä. Teollisuuden tarkoituksellinen alasajo kutisti sosiaalidemokratian yhteiskunnallista pohjaa ja heikensi työväen ääntä sekä taloudellisesti että poliittisesti.

Thatcherin onnistunut hyökkäys työväenliikettä vastaan rohkaisi keskiluokkaan pyrkiviä itäpoliitikkoja kuten **Václav Klausia** ja ennakoiti tilannetta, missä hayekilaiset talousopit kykenisivät nousemaan valtavirtaan. Thatcherin oppi siitä, että vaihtoehto (kapitalismille) ei ole, sai yleisen hyväksynnän.

Työväenliike menettää uskon itseensä

Vapaiden markkinoiden opin teoreettinen valta-asema oli 2000-luvun alussa niin vahva, että sosiaalidemokraatit ja itseään kommunisteina pitävätkin hyväksyivät ne samaan tapaan kuin Thatcher aikanaan. Poliitikasta päättävissä piireissä niiden asema ei tähän päivään mennessä ole kohdannut haasteita. Niiden valta-asema perustuu sekä luokkaetuihin että teorian omaan sisäiseen yhtenäisyyteen. Kapitalismin historiallinen projekti omaksui perustuslaeikseen Ranskan vallankumouksen *Ihmisoikeuksien julistuksen* ja Adam Smithin *Kansojen varallisuuden*. Yhdessä näistä oli johdettavissa yhtenäinen katsanto porvarillisesta kansalaisyhteiskunnasta itseään säätelevänä järjestelmänä, missä vapaat toimijat operoivat omien etujensa ajamiseksi. Kaksi vuosisataa sen jälkeen, kun porvaristo oli ensi kerran kohdannut kommunismin ja sosiaalidemokratian edustaman haasteen, se palasi juurilleen, alkoi taas julistaa alkuperäistä kapitalistista manifestia ja soveltaa sitä nykyisiin oloihin. Työväenliikkeellä tällaista johdonmukaista yhteiskunnallista kertomusta ei ollut. **Keynesin** taloustiede oli käsitellyt vain hallituksen raha- ja veropolitiikkaan liittyviä teknisiä kysymyksiä, eikä se tavoitellut Adam Smithin aatteiden moraalista ja filosofista johdonmukaisuutta.

Markkinoita alunperin suosineet talous- ja demografiset näkökohdat ovat nyt asteittain heikkenemässä. Seuraavan 20 vuoden aikana Kiinan valtavat työvoimareservit ovat tulleet suurimmalta osin käyttöön, kun ne on tempaistu mukaan kapitalistiseen tavarantuotantoon. Maailmanlaajuisella tasolla olemme palaamassa tilanteeseen, joka Länsi-Euroopassa vallitsi vuosisata sitten: kypsyttään lähestyvä kapitalistinen talous, missä työvoimaa riistetään yhä voimakkaasti samalla kun siitä kuitenkin on tulossa niukka voimavara. Juuri tällaisissa oloissa syntyi klassisen sosiaalidemokratian yhteiskunnallinen johdonmukaisuus – niissä syntyivät IWW ja CIO Yhdysvalloissa, ja ne nostivat kommunistiset puolueet voimakkaaseen asemaan Länsi-Euroopan maissa kuten Ranskassa, Italiassa ja Kreikassa toisen maailmansodan jälkeen. Tänä päivänä voimme havaita saman prosessin olevan käynnissä Etelä-Amerikassa.

Näistä olosuhteista johtuu, että 2000-luvun marxilaisuudella on edessään uusi historiallinen projekti: on vastattava markkinaliberalismin teorioihin samalla voimalla, jolla **Karl Marx** arvosteli oman aikansa kapitalistisia taloustieteilijöitä.

Tarvitaan työväenliikkeen oma taloustiede

Maailman työtätekevien luokkien historiallinen projekti voi onnistua vain, jos se onnistuu tekemään tunnetuksi oman poliittisen taloustieteen, oman teoriansa tulevaisuuden yhteiskunnasta. Tämän uuden poliittisen taloustieteen on oltava moraalisesti yhtä johdonmukainen kuin Adam Smithillä, ja sen on johdettava talouspoliittisiin aloitteisiin, jotka toteutuessaan avaavat tien kapitalisminjälkeiselle sivilisaatiolle, aivan kuten Smithin aloitteet avasivat tietä feodalisminjälkeiselle yhteiskunnalle.

2000-luvun marxilaisuus ei voi enää työntää syrjään kysymystä siitä, miten markkinataloutteen perustumaton yhteiskunta on tarkoitus järjestää. Marxin aikana tämä oli vielä mahdollista, mutta ei enää. Emme voi teeskennellä, että 1900-luku ei opettanut meille mitään sosialismista. Tässä kohden Länsi-Euroopan kriittiset marxilaiset kuten **Tony Cliff**, **Charles Bettelheim** tai **Amadeo Bordiga** pystyvät auttamaan meitä eteenpäin vain osan matkaa. Vaikka he kykenivätkin osoittamaan reaalisosialismin heikkouksia, tämä onnistui vain vertaamalla todellisuutta ihanteisiin, joiden saavuttamista nämä kriitikot pitivät sosialismin edellytyksenä. Jälkikäteen voimme nähdä, että nämä ajatussuuntaukset olivat oman aikansa, kylmän sodan aikakauden erityinen tuote, joka pyrki ideologiseen riippumattomuuteen sekä Moskovasta että Washingtonista eikä niinkään kehittämään marxilaisuuden ohjelmallista puolta. Juuri heidän tavoittelemansa psykologinen irtautuminen ja heitä itseään kohtaan esitetyn arvostelun torjuminen esti heitä kehittämästä rakentavaa kritiikkiä reaaliosialismia kohtaan. On kuviteltava itse kohtaavansa vastaavia ongelmia, jotta niihin voisi koettaa keksiä ratkaisuja.

“Tärkeintä ei ole kriitikko itse: ei se, joka osoittaa miten vahvakin horjuu tai missä olisi voitu suoriutua paremmin. Kunnia kuuluu sille, joka on itse mukana toiminnassa, jonka kasvoja tahraa pöly, hiki ja veri, joka taistelee urhoollisesti, joka tekee virheitä ja epäonnistuu kerta toisensa jälkeen. Sillä ei ole olemassa yritystä ilman erehdystä tai epäonnistumista, mutta se joka tuntee sen suuren innostuksen, sen suuren omistautumisen, se joka omistaa itsensä jonkin arvokkaan tavoitteen saavuttamiselle; se joka parhaimmillaan saa lopussa kokea onnistumisen ja joka pahimmillaan, epäonnistuessaan, epäonnistuu suuren uskalluksen jälkeen, siten ettei hänen paikkansa milloinkaan ole niiden kylmien ja pelokkaiden sielujen joukossa, jotka eivät tunne voittoa eivätkä tappiota.” (*Citizenship in a Republic*, **Roosevelt**)

Meidän on riemuuttava niistä marxilaisen poliittisen taloustieteen edistysaskelista, jotka on voitu ottaa Venäjän kokemuksen pohjalta: viisivuotissuunnitelmien valmistelussa käytetyt materiaalitasapainomenetelmät, jotka systematisoitiin **Leontieffin** panos-tuotos -analyysissä; **Kantorovitšin** kehittämä lineaariohjelmointi; **Strumilin**in ajankäyttötutkimukset.

Irti spekulatiivis-filosofisesta menetelmästä

Marxin *Pääoma* oli 1800-luvulla sen poliittisen taloustieteen arvostelua, joka oli brittiläisen liberalismiin taustalla. 2000-luvun marxilaisten on kyettävä yhtä voimakkaaseen ja moraalisesti syvälliseen uusliberaalin poliittisen taloustieteen arvosteluun kuin mihin Marx kykeni omassa arvostelussaan 1800-luvulla. Erityisesti meidän on taisteltava itävaltalaisen koulukunnan oppeja vastaan ja kukistettava ne: **Eugen von Böhm-Bawerk**, **Ludwig von Mises** ja Friedrich von Hayek, joiden aatteet muodostavat nykyisellään taantumuksen kivijalan. Neuvostomarxilaisuus tunsivat olevansa riittävän voimakas jättääkseen ne huomiotta, ja lännessä haasteeseen vastasivat ei-marxilaiset sosialistit kuten **Oskar Lange** ja **Henry Dickinson**. Jos tarkoituksemme on nostaa marxilaisuus 2000-luvun itsestäänselvyydeksi –

aivan kuten se oli itsestäänselvyys 1900-luvun puolivälissä – meidän on kohdattava nämä aatteet silmästä silmään.

Hyökätessämme niitä vastaan meidän ei pidä empiä käyttää hyödyksemme tieteen muiden haarojen tuloksia – tilastollinen mekaniikka, informaatioteoria, laskettavuuden teoria. Tieteellisen sosialismin uudelleenperustamiseksi on tehtävä selkeä pesäero spekulatiivis-filosofiseen menetelmään, joka oli tyypillinen suurelle osalle länsimaista marxilaisuutta. Poliittista taloustiedettä ja yhteiskunnallista vallankumousta on kohdeltava samoin kuin muitakin tieteitä.

Meidän on muotoiltava testattavissa olevia hypoteeseja, joita sitten koetellaan empiirisesti. Jos empiiriset tulokset poikkeavat odotuksistamme, on meidän muotoiltava teorianamme uudelleen uutta koetta varten.

Tämän uuden marxilaisen tieteen ymmärtämiseksi katsokaamme niin sanotusta transformaatio-ongelmasta käytyä keskustelua. 1900-luvulla kirjoitettiin suuri määrä tarpeetonta kirjallisuutta, jossa yritettiin kumota Böhm-Bawerkin esittämä kritiikki Marxin tuotantohintateoriaa kohtaan. Keskustelusta oli tuloksena vain huomion vieminen työarvoteorialta ja marxilaiselta riiston analyysilta. Läpimurto itävaltalaisen koulukunnan antimarxilaista kritiikkiä vastaan tapahtui 1980-luvulla, kun siinä onnistuivat kaksi matemaattista loogikkoa, **Emmanuel Farjoun** ja **Moshé Machover**. Heidän teoksensa *Laws of Chaos* on mielestäni 1900-luvun lopun omaperäisin panos marxilaisen teorian kehittämiseen. He käyttivät tilastollisesta mekaniikasta johdettuja menetelmiä osoittaakseen, että sekä Marxin ja että Böhm-Bawerkin oletus yhtenäisestä voiton suhdeluvusta oli virheellinen ja että tosiasiansa päteekin klassinen (*Pääoman* ensimmäisessä niteessä kuvattu) työarvoteoria. Tämä vahvistettiin myöhemmin **Anwar Shaikhin** ja muiden tekemissä empiirisissä tutkimuksissa.

Valmius oppia muilta tieteenaloilta ja käyttää niiden tuloksia vallitsevaa ideologiaa vastaan voidaan havaita myös **Arno Petersin** työssä, sillä hän toi mukaan tietokonealan pioneeri **Konrad Zusen** ideat osoittaakseen rationaalisen sosialistisen suunnittelun mahdollisuuden. Peters osoittaa saman minkä Shaikh ja Machover, eli työarvoteorian tärkeyden marxilaisuudelle. Shaikhille ja Machoverille sen merkitys oli reaalikapitalismin dynamiikan kausaalinen selittäminen, Petersille siitä tuli sekä moraalinen että tulevaisuuden sosialismin järjestämisperiaate.

Mainitsemani teoreettiset edistysaskeleet otettiin, kun 1900-luku oli jo antamassa tilaa 2000-luvulle. **Vladimir Leninin** mukaan ei olemassa vallankumouksellista liikettä ilman vallankumouksellista teoriaa. Tämä on yhtä totta nyt kuin vuonna 1902. 1900-luvun lopulla meillä ei ollut käytössämme tällaista teoriaa. Thatcherin ajatus siitä, että “vaihtoehtoa ei ole”, näytti uskottavalta vain, koska meillä ei ollut käytössämme vallankumouksellista poliittista taloustiedettä, joka ei ainoastaan selitä maailmaa vaan pystyy muuttamaan sitä kertomalla, miten toisenlaiseen maailman rakentaminen on mahdollista.

2000-luvun marxilaisuus on pitkän tien alussa, jota kulkemalla rakennetaan vallankumouksellinen poliittinen taloustiede. Kiirehtikäämme tätä kehitystä, jotta seuraavan uudelleenjärjestelykriisin iskiessä kapitalistiseen maailmaan kykenemme aseistamaan edistykselliset liikkeet aatteilla, joita ne tarvitsevat, jos mielivät voittaa.

Paul Cockshott työskentelee professorina (Reader) Glasgow'n yliopistossa tietojenkäsittelytieteen laitoksella. Kirjoitus on alunperin julkaistu Die junge Welt -lehdessä vuonna 2007. Väliotsikot toimituksen.